

دکتر داود اصفهانیان (استادیار دانشگاه اصفهان)

تورنتو - کانادا

سیری در افکار بکتاشیه

انتشار افکار طریقت بکتاشیه از قرن چهاردهم (۸ هجری) آغاز شده و طی قرون ۱۵ و ۱۶ (۹ و ۱۰ ه) گسترش پیدا کرده است. این فرقه نسام خود را از حاج بکتاش ولی گرفته است. حاج بکتاش اصلاً از مردم نیشابور خراسان بود که در اوائل قرن هشتم (۱۴ میلادی) هجری به آناتولی مهاجرت کرد (۱). ابتدا در سیواس اقامت نمود و پس از چندی به قیرشهر Kirshehir رفت و در اطراف نواحی قیرشهر و قیصریه مریدانی پیدا کرد. بکتاشیه با فرقه‌های دیگری نظیر بابائیه و حیدریه و مخصوصاً حروفیه (۲) در هم آمیخته شده و سرعت گسترش یافت. در آناتولی و بالکان و مخصوصاً در آلبانی به آسانی توسعه پیدا کرد. در این انتشار شرایط سیاسی و اجتماعی آن نواحی و نیز شرایط انطباق این طریقت تأثیر عمده‌ای داشته است حتی در مصر و عراق نیز ولو به تعداد قلیل بکتاشی وجود داشته و دارد. از آنجائی که این فرقه نسبت به ادیان بزرگ دیگر نیز احترام قائل است و انسان را بنام بشریت ارج و قدر می‌نهد بکتاشیه در نتیجه این طرز فکر در بین بعضی از جوامع مسیحی نیز تأثیر

۱- قاموس الاعلام ترکی . شمس‌الدین سامی . استانبول ۱۸۸۹ . ج ۲ . ص ۱۳۳۲

۲- تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی . سعید نفیسی . تهران ۱۳۴۴ .

گذاشت (۱).
 بکتاشیه برای حضرت علی و حسن و حسین (ع) احترام فوق العاده ای قائل اند. دوازده امام شیعه نیز در این طریقت موقعیت خاصی دارند. (۲) در آئین بکتاشیه هر کسی که اعتقادات آنها را بپذیرد بعنوان بکتاشی واقعی پذیرفته میشود و در اینصورت بجز خوبی و فضیلت و عشق بخداوند به چیز دیگری نیاز ندارد. بکتاشیان واقعی برادر تلقی میشوند و برادرانی که به مراسم بکتاشی می پیوندند درویش خوانده شده و آنان باید خدمتگزار انسانیت و آئینه جوانمردی باشند. کسانی که قبل از ورود به این طریقت ازدواج کرده اند همسر و کاشانه خود را حفظ میکنند و اما اگر مجرد باشند وقتی بخواهند در سلك درویش درآیند ازدواج نمیکنند. درویش مجرد در تکیه و یا در گاه زندگی میکنند. مجرد و تکیه نشینی رسمی است که از مسیحیت اخذ شده و در آداب و رسوم بکتاشیان نفوذ پیدا کرده است و بعدها نیز منسوخ شده است (۳).
 به پیشوای درویش بابا گفته میشود و مسن ترین آنها این سمت را دارد. اگر تعداد آنان زیاد باشد از میان آنها یکی بعنوان پیشوای بزرگ انتخاب

۱- Mezhepler, Ahlak ve islam Felsefesi ibrahim

Agah. ANKARA 1967. S . 65 .

۲- Bektasîlîğın icyuzu, M. Tefvik Oytan. Istanbul,

1945, S. 27 - 48

۳- Islam Ansiklo pedisi, eilt 2, S,. 451.

میشود و این شخص پدر بزرگ (Dede) نامیده میشود و اگر تعداد آنها نیز زیاد باشد جدا علی انتخاب میکنند.

در این طریقت موقعیت جدا علی و یا در صورت فقدان وی پدر بزرگ حائز اهمیت شایانی است و رئیس معنوی محسوب میشود. در طریقت بکتاشیه سه نوع مرید وجود دارد:

۱- مرید مطلق

۲- مرید مجازی

۳- مرید مرتد

دسته اول کسانی هستند که در حال و وضع پدر بزرگ هیچگونه شك و شبهه‌ای ندارند و بی قید و شرط وارد سلك بکتاشیان شده‌اند.

دسته دوم کسانی‌اند که اقرار بوابستگی بمرشد کرده‌اند و از طریق لفظی وابسته‌اند و از لحاظ باطنی مخیراند.

دسته سوم آنهایی هستند که نسبت به رفتار و کردار پدر بزرگ شك و شبهه‌ای دارند و از مرشد بزرگ روگردانند (۱):

مراسم بکتاشیان

بکتاشیان ده روز اول ماه محرم را روزه میگیرند و در این روزها عبادات و دعاهائی دارند که به آن نیاز میگویند و در مسجد برگزار میکنند و در مساجد نیز نماز میگذارند. بکتاشیان با روزه ماه رمضان نیز مخالفتی ندارند و به

عقیده آنان تمام عبادات بحال انسان مفید است و هر کس معتقد به اخلاق را وابسته به دین و مذهب که باشد دوست دارند .

اولین روز ماه شوال عید مقدس بکتاشیان است . ده روز اول ذیحجه و عید نوروز و یازده محرم نیز از روزهای مقدس آنان بشمار میرود (۱).

هر بکتاشی واقعی و معتقد به زنان همسایه اش بچشم برادری نگاه میکند و زنان نیز مردان همسایه را برادر می خوانند . بکتاشیان عقیده دارند که اساس طریقت آنان از نور نبوت گرفته شده است . بنظر آنان پدر بزرگ که رئیس روحانی طریقت بشمار میرود کسی است که از لذات زودگذر چشم پوشی کرده و به حقیقت و لذت و سعادت ابدی رسیده و سرانجام توفیق الهی نصیب وی شده است . هر بکتاشی موظف است نسبت به پدر بزرگ احترام قائل شود و کسانی که وارد این سلك میشوند باید موی سر خود را کوتاه نماید زیرا در قرآن آیه ای دایر بر این موضوع وجود دارد .

مرید موظف است از مسائلی که آگاهی ندارد و یا موضوعاتی را که نمیداند از بزرگان طریقت استوال نماید و در این مورد عقیده بر این دارند که «از اهل ذکر استوال نمائید» جامع علوم انسانی

یکی از موارد اساسی اعتقاد بکتاشیان مجاهده است یعنی اینکه انسان برای تنظیم امور زندگی باید در دوری از پلیدیها کوشا باشد و در این مورد به این آیه از قرآن استناد میکنند کسانی که در راه ما مجاهده نمایند آنان را

The Bektashi order of Dervishes, Johnkings ley' -۱

Birge LONDON, 1937 .

براه راست هدایت میکنیم. خدمت بطریقت شرط اصلی مرید است و در این باب به حدیث «خدمتگزار خدمت می بیند» متوسل میشوند و نیز آیه «خدمتگزار در پناه خداوند میباشد» را در این مورد میدانند.

ترس از خداوند و امیدواری نیز حائز اهمیت خاصی است در این مورد به آیه «امید خود را از خداوند قطع نکنید» استناد میکنند.

عشق، شوق، صفا و بی نیازی برای آنان اهمیت دارد. یک سری منشها و کردار نیز دارند از قبیل: ادب، ترس، پرهیز، شکر، حیا، جوانمردی، علم، سازش باننداری و فقر، معرفت و خودشناسی؛

بکتاشیان به این جمله احترام زیادی قائل اند: «هر کسی بر نفس خود آگاهی پیدا کند خداوند را میشناسد» بکتاشیان دارای اعتقادات اخلاقی نیز میباشند تواضع، عدم عیب جوئی از دیگران، عدم توسل به زور، خوش بینی نسبت به مخلوقات علاقه به مصاحبت، سرپوشی، سعی در حقیقت بینی از جمله قواعد اخلاقی این طریقت است. این طریقت تحت تاثیر فرق و مذاهب و مخصوصاً باطنیه و حروفیه (۱) قرار گرفته است در بین افکار و عقاید بکتاشیان اختلاف نظر و عقیده دیده میشود (۲).

سلطان محمود ثانی عثمانی (۱۸۳۹-۱۸۰۸) بواسطه انحلال سپاه بینی چری

۱- باطنیه بفرقه ای گفته میشود که عقیده دارند هر چیزی را از قرآن و حدیث ظاهری است و باطنی که ظاهر را بمنزله پوست و باطن را بمثابه مغز دانند. علل ظهور فرق و مذاهب اسلامی تألیف دکتر رضا خسرو شاهی تهران ۱۳۴۱. صفحه ۱۱۲. حریفه منسوب به فضل الله استرآبادی حروفی فرقه ای هستند که برای حروف خواص عجیب قائل بودند.

۲- خراسان بودک، بررسی علمی، س. ۶۷. Mezhepler

(۱) در ۱۸۲۶ بدین علت که افکار بکتاشیه در بین افراد این سپاه رواج کامل پیدا کرده و طرفداران زیادی داشت این طریقت را ممنوع اعلام نمود و در نتیجه اعتقادات آنان در ایندوره بطور پنهانی منتشر شد و در زمان سلطان عبدالعزیز (۱۸۷۶-۱۸۶۱) این طریقت دوباره فعالیت علنی پیدا کرد. در دوره جمهوریت ترکیه در سال ۱۹۲۵ فعالیت فرقه بکتاشیه نیز همراه سایر فرق صوفیه مجدداً ممنوع گردید.

امروزه در ترکیه مقبره حاج بکتاش قیر شهر Kirshehir زیارتگاه پیروان این فرقه بوده و بکتاشیان بعنوان افرادی خوش صحبت و مصاحبی خوب شناخته میشوند. ناگفته نماند که ادبیات آنانولی نیز از تأثیر افکار آنان بدور نبوده و در تاریخ ادبیات ترکیه به اسامی شعرائی مانند عتیقی شروانی برمیخوریم که از قلندران بکتاشی بوده و ترکی و فارسی غزل میگفته است (۲). پیروان این طریقت علاوه بر آنانولی در آلبانی و مصر نیز هستند و گویا نزدیک قاهره در ناحیه ای بنام مقطم moqattam تکیه بزرگی دارند (۳).

۱- سپاه ینی چری Yenicheri مرکب از صنف پیاده نظام که توسط اورخان

(۱۳۶۰-۱۳۲۴) در امپراتوری عثمانی در سال ۱۳۳۰ میلادی تشکیل شد و در سال ۱۸۲۶

توسط سلطان محمود دوم منحل شد. تاریخ امپراتوری عثمانی. وین و ویننیچ. ترجمه سهیل

آدر، تبریز ۱۳۴۶ صفحه ۳۰.

۲- تاریخ نظم نثر در ایران و در زبان فارسی. جلد اول ص ۵۲۲.

۳- دایرة المعارف فارسی (مصاحب) از انتشارات مؤسسه فرانکلین. جلد اول.